

суспільних верств. Так само воно за відповідних умов могло б спричинити потужний вплив на зміст внутрішньополітичного життя України та її геополітичні пріоритети.

Важливим аспектом у контексті підписання Угоди про асоціацію є сьогодні також активна відбудова конструктивних двосторонніх відносин та розширення діалогу з ключовими державами-членами ЄС. У даному контексті необхідним є напрацювання стратегій співробітництва з даними державами з метою більш ефективного просування своїх національних інтересів або навіть переходу на рівень стратегічного партнерства.

Підписання політичної частини Угоди про асоціацію є, безумовно, важливим знаком солідарності Європейського Союзу з Україною. Незважаючи на терміни, необхідні для ратифікації Угоди Європейським Союзом та його державами-членами, її послідовна та ефективна імплементація може стати дієвим механізмом подальшого сталого економічного розвитку та модернізації нашої держави, оновленою стратегією реформування усіх ключових сфер і впровадження європейських стандартів з метою дійсного підвищення рівня життя населення України та реалізації нашої стратегічної мети – набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Водночас Угода не є кінцевою метою нашого співробітництва з Європейським Союзом, а являє собою лише необхідний інструментарій наближення до ЄС.

Першочерговим завданням нової української влади є дистанціювання від деструктивних спекуляцій навколо термінів та способів підписання Угоди про асоціацію включно з поглибленою та всеохопленою зоною вільної торгівлі. Необхідно зосередитися на виконанні наступних ключових завдань:

1) Кабінет Міністрів України необхідно переглянути звіти щодо імплементації Порядку денного асоціації Україна – ЄС та надати реальну картину; 2) визначити національний механізм імплементації Угоди про асоціацію, включаючи створення ефективної системи координації процесу європейської інтеграції України на державному рівні; 3) посилити контроль та прискорити затвердження Національної програми імплементації Угоди, який має передбачати детальний перелік заходів покрокової реалізації положень Угоди та строків їх виконання; 4) забезпечити перегляд повноважень підрозділів центральних органів виконавчої влади, до відома яких належать питання європейської інтеграції, з метою дотримання зобов'язань у рамках Угоди та задля уможливлення виконання ними ключових завдань у сфері європейської інтеграції; 5) наполегливо та послідовно відстоювати свою позицію щодо надання Європейським Союзом Україні перспективи членства та юридичного її оформлення протягом найближчого часу.

Олександр ДЗЮБЛЮК

*д.е.н., професор, завідувачий кафедрою банківської справи
Тернопільський національний економічний університет*

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІНІМАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКОВИХ РЕЗЕРВІВ ЯК ІНСТРУМЕНТА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Мінімальні обов'язкові резерви залишаються одним із найбільш важливих і дієвих інструментів монетарного регулювання економіки та дозволяють центральному банку забезпечувати активний вплив на динаміку макроекономічних

процесів. Установлення центральним банком мінімальних резервних вимог для комерційних банків виявило можливості його впливу як на діяльність окремих кредитних установ, так і на грошову сферу економіки загалом, що вивело обов'язкові резерви у ряд найважливіших інструментів державного регулювання економічного життя суспільства.

Початкове призначення мінімальних резервних вимог як інструмента центрбанку полягало в тому, щоб виступати забезпеченням за депозитами комерційних банків, тобто по суті слугувати фондом страхування зобов'язань банків перед вкладниками. Походження офіційних резервних вимог зазвичай приписується Банківському закону штату Луїзіана 1842 р., який включав вимоги створення резервів в грошовому металі у розмірі 1/3 всіх зобов'язань банків перед клієнтурою. Вимоги щодо мінімального обов'язкового резервування були вже традиційними, коли положення про нього було включене до Закону про національний банк США 1863 р., а в 1913 р. закріплено при створенні Федеральної резервної системи. Досвід США пізніше було перейнято іншими центральними банками і на сьогодні цей інструмент грошово-кредитного регулювання застосовується майже у всіх країнах з розвинутими ринковими відносинами.

Широке розповсюдження цього інструмента монетарної політики пов'язано із такими обставинами: по-перше, із зручністю застосування і контролю (позаяк простий перегляд параметрів у схемі регулювання дозволяє впливати на об'єм і динаміку банківських резервів); по-друге, із універсальністю впливу (може охоплювати усі банківські установи); по-третє, із відносною м'якістю впливу на грошовий обіг порівняно із прямим адміністративним втручанням, що визначається наближенням дії даного інструменту радше до непрямих методів регулювання.

Із моменту свого запровадження мінімальні резервні вимоги використовувалися для досягнення вузких цілей грошової політики, зокрема для підтримання пропорцій між залученими і власними коштами. В окремих випадках у ФРН і Японії з початку 1970-х рр., в Іспанії з кінця 1970-х рр. резервні вимоги розглядалися передусім як метод впливу на ліквідність банківської системи. Таким чином, у всіх європейських країнах резервні вимоги вводилися зазвичай із метою управління ліквідністю банківської системи. Вітчизняні умови економічного розвитку в сучасний період вимагають більш розширеного трактування цілей застосування мінімальних обов'язкових резервів – для грошово-кредитного регулювання і вирішення довгострокових проблем стабілізації грошового обігу й насамперед задля боротьби із інфляцією. Інакше кажучи, в країнах із стабільною економікою, яка характеризується високим ступенем розвитку ринкових відносин, високорозвинутою банківською системою, не виникає необхідності регулювати банківську діяльність за допомогою вказаного механізму, а тому мінімальні обов'язкові резерви не відіграють вирішальної ролі в управлінні банківською системою.

Інакша ситуація має місце у країнах із ринковими відносинами, що розвиваються, та із нестабільною ситуацією у фінансовому секторі. Так, в Україні, за відсутності реальних ринкових перетворень, відповідних розвинутих фінансових інструментів, наявності проблем структурного характеру, обов'язкові резерви можуть усе ще займати домінуюче положення у складі інструментів монетарної політики, за допомогою яких можна оперативно здійснювати ефективне управління грошово-кредитним ринком.

Водночас при розгляді механізму практичної реалізації мінімальних обов'язкових резервів як інструмента монетарної політики потрібно зважати і на ті

об'єктивні обмежувальні фактори, які визначають проблеми застосування даного монетарного інструменту. Об'єктивно існуючі межі ефективності цього механізму монетарного регулювання і його впливу на функціонування банківської системи пов'язані із дією ряду факторів, найважливішими серед яких є наступні.

По-перше, вплив мінімальних обов'язкових резервів на функціонування комерційних банків може суттєво обмежуватись наявністю у них надлишкових резервів, тобто ліквідних активів понад обов'язковий резервний мінімум. Чим більші надлишкові резерви, що не можуть контролюватися центральним банком, тим менші його можливості впливати на динаміку грошових агрегатів через зміну обов'язкових резервних вимог.

По-друге, обмежена ефективність застосування мінімальних обов'язкових резервів пов'язана також із можливостями центрального банку збільшувати норми резервування. Об'єктивні границі такого збільшення зумовлені тим, що це, з одного боку, суттєво знижує конкурентоспроможність банків у порівнянні з іншими кредитно-фінансовими установами, на які не поширюється дія обов'язкових резервів, а з іншого – спонукає банківські установи до пошуку шляхів (законних і незаконних) уникнення виконання резервних зобов'язань. Крім того, збільшення обов'язкових резервів комерційні банки, як правило, компенсують, перекладаючи цей тягар на своїх клієнтів, – через зменшення процентних ставок за депозитними операціями і підвищення плати за кредитні та інші послуги. У результаті вільні на ринку грошові ресурси спрямовуються не до комерційних банків, а до інших інститутів кредитної системи, процес функціонування яких не регулюється центральним банком. Це не лише підриває конкурентоспроможність банківських установ, а й суттєво обмежує можливості впливу самого центрального банку на фінансовий ринок країни.

По-третє, проблема зниження конкурентоспроможності банків у зв'язку із виконанням резервних вимог загострюється також відсутністю плати за кошти, розміщені в обов'язкові резерви, що знижує загальну дохідність банківських активів. Така ситуація є характерною для більшості розвинутих країн за виключенням тих, де порівняно високі норми резервування компенсуються певними процентними виплатами. Вирішення цієї проблеми центральними банками ряду країн здійснюється шляхом надання можливості зарахування до сум обов'язкових резервів коштів, вкладених у державні цінні папери, що приносять проценти. Дана система дозволяє, з одного боку, поповнювати державний бюджет з неінфляційних джерел, а з іншого – певною мірою полегшити тягар безпроцентних вкладень для комерційних банків, загалом підвищуючи їхню конкурентоспроможність.

По-четверте, загальна ефективність мінімальних обов'язкових резервів як інструмента грошово-кредитної політики на макрорівні більшою мірою виявляється у довгостроковому плані через вплив депозитного мультиплікатора на обсяги банківського кредитування економіки і динаміку грошової маси. При цьому навіть невеликі коливання норм резервних вимог зумовлюють значні зміни кон'юнктури ринку позичкових капіталів. Зрозуміло, що за таких обставин центральний банк не може часто змінювати ставки резервування, оскільки це мало б виключно дестабілізуючий вплив на фінансовий ринок країни, змушуючи комерційні банки пристосовуватись до таких змін шляхом нарощування обсягів надлишкових резервів і тим самим знижувати можливості регулюючого впливу центрального банку. Тому у банківській практиці розвинутих країн норми мінімальних обов'язкових резервів використовуються центральним банком переважно для довгострокового регулювання

діяльності комерційних банків і переглядаються раз на кілька років за умов необхідності внесення суттєвих коректив у динаміку і обсяг грошової маси.

Зазначені обмежувальні фактори слід враховувати у процесі реалізації грошово-кредитної політики попри усю дієвість застосування мінімальних резервних вимог. Однак вони зовсім не є свідченням тверджень про так звану «негнучкість» даного механізму монетарного регулювання та про повну його непридатність для поточного оперативного регулювання ринку позичкових капіталів. Адже сучасне трактування мінімальних резервних вимог припускає їх переважне використання у практиці грошово-кредитного регулювання для вирішення довгострокових проблем стабілізації грошового звернення і антиінфляційної політики. Резервні вимоги застосовуються для обмеження темпів зростання грошової маси, вилучення надлишкових коштів із грошової сфери, формування більш жорсткого зв'язку між грошовою базою і грошовою масою, регулювання попиту на банківські ресурси. Крім того, дієвість механізму обов'язкового резервування є досить важливою для центрального банку за обставин непередбачуваного збільшення пропозиції грошової маси на ринку або, навпаки, її незапланованого зменшення.

Ефективність даного механізму грошово-кредитного регулювання вирішальною мірою залежить не так від абсолютної величини норм резервування, як від гнучкості схеми їхнього застосування, що полягає у диференціюванні резервних вимог за видами банківських активних і пасивних операцій та й, врешті, за видами самих кредитних інститутів – суб'єктів резервування. Водночас самі зміни мінімальних обов'язкових резервів шляхом зменшення їх норми або встановлення диференційованих нормативів для різних видів депозитів (в тому числі і для залучених в іноземній валюті) є ефективними лише за обставин стабілізації економічного розвитку і кон'юнктури фінансового ринку, що має супроводжуватися комплексом структурних змін економіки та жорсткою фіскальною політикою. У протилежному разі відповідні зміни (передусім шляхом зниження норм резервування і встановлення їх нульового рівня) здатні призвести лише до зростання нічим не забезпеченої грошової маси в обігу, розкручування інфляційної спіралі з усіма негативними наслідками для економіки України. За таких обставин, в умовах відсутності нормально функціонуючого розвинутого ринку цінних паперів, слабкої фіскальної політики та обмежених можливостей застосувати інші наявні інструменти монетарного регулювання мінімальні обов'язкові резерви навіть попри розглянуті вище проблеми їхнього застосування залишаються одним із ключових важелів реалізації грошово-кредитного впливу центрального банку на грошову сферу і динаміку економічного розвитку країни загалом.